

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

CELÂLEDDİN ED-DEVVÂNÎ'NİN KELÂM SİSTEMİ

Mustafa Akman, Ensar Yayınları, İstanbul, 2017, (327 Sayfa)

NİHAN KARALI

Yüksek Lisans Öğrencisi
Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kelâm sahasındaki çalışmalarıyla tanınan Dr. Mustafa Akman, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdikten (1987) sonra 1999 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde "Kur'an'da Cehalet Kavramı" adlı teziyle yüksek lisans ve aynı üniversitede 2016'da Kelâm bilim dalında "Celâleddîn ed-Devvânî'nin Kelâm Sistemi" konulu doktorasını yapmıştır. Halen Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Kelâm ve Mezhepler Tarihi öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Tanıtımını yapacağımız bu kitap Akman'ın "Celâleddîn ed-Devvânî'nin Kelâm Sistemi" adlı doktora çalışmasıdır. Eser kısa bir önsöz, konuları dağıttığı beş bölüm, sonuç ve geniş bir kaynakçadan oluşmaktadır.

Birinci bölümde yazar, Devvânî'nin yaşadığı 15.yüzyıldaki İran'ın sosyal, siyasal ve kültürel ortam ile tarihî, siyasî, dinî ve ilmî durumu ve ayrıca bu dönemin hâkim devletleri Karakoyunlu ve Akkoyunlu Devletlerini siyasî ve ilmî açıdan ayrıntılı biçimde incelemiştir (s.13-44).

Yazar, Devvânî'nin, Taftâzânî ve Cürçânî gibi otoritelerin geleneğini takip etmekle birlikte İbn-i Arabî'nin vahdet-i vücûd ve Sühreverdî'nin işrak felsefesini de benimsediğine dikkat çekmiştir. Gazzâlî sonrası dönemin temsilcilerinden olan Devvânî'nin özellikle felsefi görüşleriyle tanındığını belirten yazar, onun müstakil bir çığır açıcı olmayıp sadece yorumcu ve açıklayıcı bir filozof-kelâmcı olduğuna işaret etmiştir.

Eserde, Devvânî'nin birçok kelâmî konuda Eş'arî mezhebinin görüşlerini benimsediği, filozofların tekfiri konusunda ise selefi olan kelâmcılardan farklı düşündüğü vurgulanmıştır. Onun kelâm, tasavvuf ve felsefeyi mezcetmeyi denediği, ele aldığı konuları eklektik biçimde her üçünün metot ve muhtevalarından istifadeyle ortaya koymaya çalıştığı belirtilmiştir (s.40, 49).

Eserleri Osmanlı medreselerinde okutulan ve aynı zamanda Osmanlı kelâm düşüncesinin şekillenmesinde etkili olan Devvânî'nin aklî ilimlerde otorite olduğu hususunda kaynaklarda görüş birliği olduğuna dikkat çekilmiştir.(s.9-44)

İkinci bölümde Devvânî'nin bilgi, metodoloji ve varlık anlayışı konu edinilmiştir. Yazar Tanrı'nın ispatı ve sıfatları gibi ilâhîyyât konularında Devvânî'nin kendinden önceki birçok kelâmcının aksine keşfi bir bilgi kaynağı olarak kabul ettiğini, mümkün ve zorunlu varlıkla ilgili konularda ise, gerçek bilginin ancak sezgisel yaklaşımla elde edilebileceği kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda yazar Devvânî'nin bir kelâmcı olarak keşfi ilahiyât konularında delil kabul etmesini ve düşüncelerini desteklerken zayıf ve hatta uydurma hadisler kullanmasını eleştirmiştir.(s.45-76)

Devvânî'nin konuları, ait olduğu alanın kriterlerine göre temellendirdiğini örneklerle açıklayan yazar, onun bir birine zıt iki yaklaşımı benimseyip içselleştirebildiğine hatta bunu bütün felsefesine yaydığına dikkat çekmiştir.

Varlık kavramının Devvânî'nin sistemini anlamada anahtar görevi gördüğünü belirten yazar, Devvânî'nin varlık tasavvurunun klasik İslâm düşünürlerinden derin izler taşımakla birlikte ontolojik olarak İbn-i Sinâ ve Sühreverdî eksenine uygun bir tarzda şekillendiğini; varlığın birliği konusunda ise İbn-i Arabî ekseninde bir anlayış benimsediğini ve bu durumun bir tezat olduğunu belirtmiştir.

Üçüncü bölümde Allah-âlem münasebeti açıklanmıştır. Yazar, Devvânî'nin yaratma anlayışını önce sudûr nazariyesi çerçevesinde temellendirdiğini ve daha sonra hudûs nazariyesi bağlamında görüşler ifade ettiğini belirtmiştir. Devvânî'nin sudûr anlayışında önemli gördüğü hususları açıklayan yazar, filozoflar ve kelâmcıların sudûr anlayışına getirdiği eleştirilere de kitapta yer vermiştir.(s.77-105)

NİHAN KARALI

Kitabın dördüncü bölümünde Devvânî'nin kelâm anlayışı ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu arada Devvânî'nin isbât-ı vâcip problemine dair yazdıkları, kendinden önceki dönemde ortaya konulan düşüncelerin özümсенerek, analitik ve tenkitçi bir üslupla değerlendirilmesini içerdiğinden dolayı İslâm düşüncesinde önemli kabul edildiği vurgulanmıştır.

Bu bölümde ele alınan konuların çoğunda Devvânî'nin bağlandığı mezhebi Eş'arîlik çizgisinde görüşler beyan ettiği vurgulanmıştır. Örnek kabilinden; kulların fiilleri, kaza-kader, hüsün-kubuh, ru'yetullah, ma'rifetullah melekler ve Tanrı'nın fiillerinde amaç bulunup bulunmadığı gibi konularda Eş'arîlik doğrultusunda fikirler beyan ettiği ifade edilmiştir.

Devvânî'nin nübüvveti çeşitli eserlerinde bazen tam bir kelâmcı gözüyle bazen işrakî tasavvuf felsefesiyle bazen de sadece felsefî boyutuyla farklı açılardan ele aldığı belirtilmiştir. Peygamberlerin vahiy öncesi ve sonrası küfürden ve kasıtlı olarak büyük ve küçük günahları işlemekten korunmuş oldukları ifade edilmiştir. Şîâ'nın imamet meselesini itikat konusu haline getirdiğini savunan Devvânî'nin bu hususu nübüvvet bahsinde dile getirdiği ifade edilmiştir.

Devvânî'nin mu'cize anlayışını tutarsız bulan yazar, onun peygamberlerin mu'cizeleri ve velilerin kerâmetleri konusunda yazdığı eserini ise başarısızlıkla nitelemiştir.

Devvânî'nin cismani dirilişi itikadî bir mesele olarak kabul ettiğini ve Kur'an'daki pek çok ayeti buna delil gösterdiğini belirten yazar, onun bu konuyu felsefeleşmiş kelâm döneminin tipik özelliğini yansıtır şekilde filozof ve kelamcılarının perspektifinden ele aldığını ifade etmiştir. Kabir azabı konusunda ise Devvânî'nin Eş'arîlerden farklı görüşte olduğu anlaşılmaktadır.(s.106-258)

Beşinci ve son bölümde Devvânî'nin kelâm ilmiyle ilgili diğer görüşleri anlatılmıştır. Devvânî'nin iman ve tevhid konusunda klasik Sünnî-Eş'arî görüşünde olduğu belirtilmiş, daha sonra Firavunun imanı, Tekfir, Tevbe, Emr-i Ma'ruf Nehy-i Münker ve Tecessüs gibi konulara dair görüşlerine yer verilmiştir.(s. 259-285)

Akman, akaid kitaplarında yer aldığı halde itikadî açıdan önem taşımayan ancak küfre sebep olarak kabul edilen bazı konuları zikrederek buradan, akaid kitaplarının Kur'an ve mütevâtir hadislerin ışığında yeniden gözden geçirilmesi gerektiği kanaatinde olduğunu belirtmektedir.

Devvânî'nin ele aldığı kelâmî konuların genelinde, hayali düşman belirlediği Mu'tezilî söylemin heretik durumunu ortaya koyma çabasında olduğuna dikkat çeken yazar, bunun yerine Devvânî, ilgili hususlarda konu üzerinden bir aydınlatma yoluna giderek okuyucusunu aydınlatması ve böylece düşünsel duyarlılığa sevk etmesi daha isabetli bir yöntem olurdu demektedir.

Yazar, Devvânî'nin karmaşık ve çok boyutlu konularda mevzuyu bütün yönleriyle değerlendiremediğini ifade etmiştir. Böylesi durumlarda yazar bazen orada hissettiği boşluğu kendisi doldurmaya çalışmış, bazen de sadece Devvânî'nin görüşlerini vermekle yetinmiş, okuyucuyu bu noktada kendisiyle baş başa bırakmıştır.

Yazarın tanıtımını yaptığımız bu kitabıyla Devvânî hakkında yazdığı diğer kitabının (Celâleddîn ed-Devvânî ahlakî, siyasî, felsefî, Tasavvufî ve kelâmî görüşleri, Ensar Neşriyat) bazı bölümlerinin aynı paragraflardan oluşması, okuyucu açısından tekrar gibi gözükse de, kitaplardan sadece biri okunduğunda bu problemin pek de fark edilemeyeceği malumdur.

Sonuç bölümünde yazar kitaptaki konuları özetlemiştir. Devvânî'nin kelâm sistemini, leh ve aleyhte birçok farklı kaynaktan da yararlanarak, kapsamlı ve sistemli bir şekilde okuyucuya sunan yazar, kitabın bütününde eleştirel ve analitik bir dil kullanmıştır. Yazarın konuları aktarırken örneklendirmelere başvurması, okuyucunun zihinsel olarak meseleler arasında bağlantı

CELÂLEDDİN ED-DEVVÂNÎ'NİN KELÂM SİSTEMİ

kurabilmesini sağlamıştır. Bu itibarla değerlendirmeye çalıştığımız bu kitap, Devvânî, fikirleri ve fikirlerinin mahiyeti ile backgroundu hakkında okuyucuyu aydınlatabilecek kapasitede çok yönlü bir çalışma olmuştur.

